

УДК 371.4 Еліот: 378.4(744): 378.112.001.36(045)

С.Е. ЛЯТУРИНСЬКА

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ Ч.В. ЕЛІОТА І ЙОГО ПОПЕРЕДНИКІВ В УПРАВЛІННІ ОСВІТНИМИ ПРОЦЕСАМИ В ГАРВАРДІ

У статті розглянуто генезу американської освіти на прикладі становлення Гарварду. На основі аналізу та узагальнення фактів висвітлено шлях розвитку цього вишу від його утворення до занепаду та згодом відродження під час правління 22-го президента Ч.В. Еліота. Розглянуто основні новації, проведені цією особистістю у стінах Гарвардського університету, що вивели його на принципово новий рівень розвитку.

Ключові слова: Гарвард, американська освіта, новації.

На початку ХХІ ст. усе більш очевидною стає тенденція використання демократичних цінностей та її різноманітних аспектів – автономізації, лібералізації, гуманізації, плюралістичності, профільності, відкритості – як декларативних намірів державної політики в освітній галузі, що рідко відповідають дійсності, а ті аспекти, які втілюються у життя, демонструють негативні результати, як правило, через непередумане, непослідовне та надто швидкісне втілення.

Міністерство освіти і науки України тільки наголошує на необхідності модернізації вищої школи, рідко вживаючи дійсно модернізувальних заходів, про що неважко зрозуміти, аналізуючи якість освітніх послуг, які стають гіршими з року в рік. Серед причин, що перешкоджають руху вперед, переважає тотальне нехтування бажаннями студентів щодо змісту та методів навчання, яке призвело до того, що вони просто стають у чергу за дипломом, не докладаючи необхідних зусиль для досягнення високого рівня реальних компетенцій. Очевидно, що український освітній простір уже давно вимагає реформаторських дій на практиці, а не тільки на папері.

У такій ситуації дуже корисним буде аналіз досвіду одного з найкращих вищих навчальних закладів світу – Гарвардського університету, який зі скромного коледжу, що готував 9 студентів до приходської діяльності, за чотири століття перетворився в один з найпрестижніших та авторитетніших наукових і освітніх центрів, заснованих на принципах демократії, які в Україні лише декларуються. Він упевнено очолює “Academic Ranking of World Universities” (або “Шанхайський рейтинг”) [2], який після оприлюднення у 2003 р. отримав безліч схвальних відгуків і наразі вважається одним із найбільш авторитетних і виважених світових рейтингів вищих навчальних закладів. За даними іншого авторитетного рейтингу “Times Higher Education World University Rankings” [9], Гарвард беззмінно очолює список кращих світових університетів. Із цим університетом також пов’язані постаті 8 президентів США, 75 лауреатів Нобелівської премії, імена відомих меценатів, науковців, бізнесменів тощо. Слід зазначити, що до середини ХІХ ст. цей заклад мало чим виділявся з-поміж безлічі універ-

ситетів і лише з початком діяльності 22-го президента Чарльза Вільяма Еліота – американського академіка, професора, новатора – все почало помітно й швидко прогресувати, перетворюючи Гарвард із маленького провінційного коледжу на великий, відомий на весь світ університет.

Метою статті є ретроспективний аналіз розвитку Гарвардського університету та ролі Ч.В. Еліота у цьому процесі.

З перших днів існування американської держави освіта посідала особливе місце серед основних державотворчих чинників. Однією з історичних особливостей, що відрізняла систему освіти США від інших країн, була “домінуюча релігійність” [1]. У жодній іншій християнській країні педагогіка не зазнала настільки сильного впливу християнського віровчення, як у США [2]. Це пояснюється тим, що США є державою емігрантів, значна частина яких залишила Старий Світ, у тому числі у зв’язку з релігійними утисками.

Гене́за американської освіти бере початок від перших англійських колоністів – пуритан, які прибули у Новий Світ та заснували Массачусетську колонію на східному узбережжі Північної Америки у 1630 р.

Елементарна грамотність для пуритан була важливою для збереження свободи релігії, тож кожна людина повинна була вміти вільно читати Біблію та писати своє ім’я. Освіті надавалося особливе значення, що стало причиною заснування великої кількості шкіл і коледжів для надання освітніх послуг населенню.

Серед таких шкіл і коледжів слід виділити заснування Гарвардського коледжу для підготовки священнослужителів. Його історія починається у 1630-х рр., коли Джон Гарвард, випускник Кембриджського університету, багатий вихідець із Чарльзтауна, відібрав на навчання близько десяти 14-річних юнаків і навчав їх за власні кошти теології, логіки, математики. Це стало першим кроком до розвитку 400-літнього шляху становлення, занепаду та розквіту Гарварду. Після своєї смерті у 1638 р. Дж. Гарвард пожертвував половину свого майна (800 фунтів) та свою бібліотеку (близько 400 книг) на створення коледжу [8]. Це було досить характерно для розвитку перших коледжів у США, більшість з яких засновувалися на базі приватної ініціативи, головним чином, релігійними громадами та суспільними діячами [5].

Гарвардський коледж став університетом лише у 1780 р., коли Массачусетська конституція набула чинності та офіційно визнала його право на це звання. Тож у нашій статті до цього року ми будемо його зазначати як Гарвардський коледж, а після – як університет.

Аналізуючи перші роки діяльності Гарвардського коледжу, можна виділити той факт, що він давав класичну англійську освіту з однією відмітною особливістю – домінуванням пуританської філософії перших американських колоністів. В офіційних документах від 1643 р. зазначено, що коледж “надає знання, необхідні юнацтву, які позбавляють наших священнослужителів від пільми невігластва”. Дійсно, більшість вихованців перших років ставали пресвітерами в пуританських громадах [8]. Але таке домінування тривало досить

недовго і змінювалось разом зі змінами суб'єктів управління й особливостей соціально-економічних відносин, історичних подій. Прослідкуємо за логікою цих змін у контексті стислих характеристик діяльності президентів.

У 1640 р. Генрі Данстер, випускник Кембриджу, став першим президентом Гарварду. На своєму посту він залишався довгі 14 років. Під час свого правління він установив академічні, моральні та духовні стандарти, запровадив постійне адміністративне та фінансове управління для цієї установи, які успішно функціонували протягом багатьох наступних поколінь.

Наступні 5 президентів: Ч. Чонсі (1654–1672), Л. Хор (1672–1675), У. Оукс (1675–1681), Дж. Роджерс (1682–1684) та І. Метер (1685–1701) продовжили підтримувати стандарти, запроваджені першим президентом. Але вже під час правління І. Метера з'явилися перші ледве помітні ознаки занепаду цього коледжу, зазначає Д. Біль [3]. Аналізуючи джерела з історії розвитку Гарварду, головною причиною початку занепаду можна виділити особистісне недбале ставлення президента І. Метера до своїх обов'язків, оскільки він часто був відсутній у стінах коледжу та приділяв мало уваги його проблемам. До того ж, його вважали занадто консервативним, він не “йшов у ногу із часом”, а коледж уже потребував інноваційних кроків.

Аналіз публікацій фахівців з історії педагогічної думки та вищої освіти дає змогу зробити висновки про те, що Гарвард із цього часу почав переживати не найкращі часи: система освіти не відповідала актуальним вимогам часу й виявляла свою неспроможність щодо задоволення потреб студентів, спостерігався регрес якості навчання, був відсутній єдиний орієнтир розвитку цього вишу. Цей період існування університету досить влучно описав у 1960 р. доктор Ч. Вудбрідж: “чотири слова можуть описати поступовий шлях занепаду Гарварду: настрої, методи, мораль, місія” [10].

У цьому сенсі С. Вілард, який виконував обов'язки віце-президента у 1701–1707 рр., але так і не був призначений президентом коледжу, являв собою явну зміну в настрої Гарварду. Він був рішуче налаштований дозволити “вільний та ліберальний” дух у коледжі, на відміну від попередників, які суворо контролювали дисципліну студентів.

Подальша еволюція навчального середовища відбувалася під час правління 7-го президента – Дж. Леверетта (1708–1724). Аналізуючи період його президентства, можна зробити висновок, що це був перший світський президент, який змінив релігійні методи управління коледжем. Він проголосив курс на “інтелектуальне звільнення” цього навчального закладу від пуританізму та зробив Гарвард осередком навчання з духом релігії, на відміну від попередників, які вбачали його школою богослов'я специфічного віросповідання.

Наступний президент – Б. Уодсворт, який зовсім не був прихильником суворої дисципліни, відображав зміну в настрої, методах, а також ще й моралі. Це виявлялося в тому, що студенти повністю заперечували пуританську стриманість, слово “свобода” стало улюбленим у стінах коледжу. Це була бурхлива ера: студенти зловживали алкоголем, розважалися, лаялися, грали в азартні ігри, розігрували викладачів.

Президентство Е. Холіока (1737–1769) припало на час “Великого пробудження” – руху проти політичної та духовної монополії теократичної олігархії пуритан, тож являло собою зміну не тільки в настрої, методах, моралі, а ще й у місії, або доктринному контенті коледжу. Про це говорив Дж. Уайтфілд – відомий проповідник на теренах Англії та США: “Недбале ставлення до навчання панувало в коледжі. Студенти не знали матеріалу, що викладався, не могли відповісти на прості запитання із Біблії, але все рівно отримували свої дипломи та захищалися радою наглядачів” [3].

З огляду історичної літератури з теми стає очевидним, що з кожним наступним президентом популярність Гарварду стрімко падала. Наприклад, С. Лок пішов у відставку вже через 3 роки, так нічого і не зробивши на своєму посту. Його змінив С. Ленгдон, чий термін припав на революційну еру – війну за незалежність США, тож кількість студентів різко зменшилась.

Особистісні та професійні якості Дж. Вілларда, С. Веббера та Дж. Кіркланда не змогли запобігти двом студентським повстанням, які трапились у стінах Гарварду. Саме вони привели до прийняття нових 13 текстів законів, що змінили розклад, структуру факультетів та класів. Також новий статут зобов’язав президентів робити щорічну доповідь раді наглядачів.

Проводячи дослідження, ми дійшли висновку, що пролонгована зацикленість тільки на релігійних дисциплінах, давніх мовах та класичний навчальний план уже не відповідали вимогам суспільства, яке розвивалось. Статичне управління коледжем одними президентами або хаотична організація навчання іншими призвели до тотального нехтування інтелектуальним і духовним потенціалом студентства. Консервативність Гарварду виявилась у змісті й технологіях навчання, коли студенти отримували певну базу знань, але не мали інформації щодо їх практичного застосування.

Перші кроки до відродження Гарвард почав робити під час президентства Дж. Квінсі (1829–1845), який запровадив перше дослідницьке відділення – астрономічну обсерваторію – у 1839 р. Але проблеми з дисципліною продовжували панувати у стінах цього вишу. Суворе головування Дж. Квінсі призвело до одного з найбільш деструктивних студентських заворушень в історії Гарварду у 1834 р.

Наступні маленькі кроки до відродження намагалися зробити Е. Еверетт (1846–1849), Дж. Спаркс (1849–1853), Дж. Уокер (1853–1860), К.К. Фелтон (1860–1862) та Т. Хілл (1862–1868). Вони йшли в правильному напрямі, але їх дії не були систематичними, а скоріше хаотичними. Усі їх невеликі успіхи, такі як запровадження наукової школи Лоуренса, незначне збільшення кількості студентів з півдня, заснування Стоматологічної школи тощо, нівелюються прикрими випадками студентських заворушень, тому що, знову ж, особистісні якості жодного з президентів не дали змоги зробити крок назустріч студентам і налагодити зворотний зв’язок.

Зважаючи на таку ситуацію, Гарвардська корпорація та Гарвардська рада наглядачів дійшли висновку, що ситуація потребує втручання та активних дій. Необхідно було знайти людину, яка б не належала до духівництва та була особистістю “із загальною культурою, тверезим поглядом та

здоровим глуздом” [4]. Також новий керівник повинен бути тісно пов’язаний з життям університету та бути випускником останніх 20 років.

Через місяць після того як вимоги для пошуку нового президента було встановлено, вийшла у світ перша стаття Ч.В. Еліота “Нова Освіта”, де він експлікував свої інноваційні ідеї з реформування освіти у США. Вихід цієї статті і ті факти, що Ч.В. Еліот був випускником Гарварду, закінчив його з відзнакою, працював тут викладачем математики та хімії, а тому був знайомий із проблемами цього вишу зсередини, і вирішили його долю. Його обрали 22-м президентом Гарварду.

Свою організаційно-педагогічну новаторську діяльність з удосконалення надання освітніх послуг у Гарварді Ч.В. Еліот розпочав ще під час роботи тут простим викладачем математики та хімії, коли втілював ідею практичного застосування теоретичних знань. Прикладом може бути те, що на заняттях з математики він зміг забезпечити зацікавлених студентів необхідними інструментами для закріплення здобутих знань на практиці. Університет був оглянутий та виміряний до останнього дерева та стежки, а вулиці Кембриджу опрацьовані на 1,5 милі в усіх напрямках. На базі цих досліджень було зроблено мапу Гарварду, яку і сьогодні можна побачити в бібліотеці університету [4].

Президент Ч.В. Еліот дійшов висновку, що акредитований метод проведення усних екзаменів 2 рази на рік неприйнятний для перевірки знань студентів. Тож він, за підтримки іншого викладача Пірса, запропонував на факультеті метод письмової перевірки знань, який після складних дебатів було прийнято. Це значно покращило якість знань студентів, тому що вони повинні були не тільки знати матеріал на пам’ять для усного викладання, а ще й уміти грамотно написати його.

З метою досягнення всієї колосальності проведеної Ч.В. Еліотом роботи під час його 40-річного правління потрібно зрозуміти, яким був коледж у 1869 р., коли новий керівник тільки став до обов’язків. Це був найстаріший коледж у країні, який не мав бази для глибокого та вичерпного дослідження з жодного наукового напрямку або предмета. Наприклад, усі заняття з історії були заздалегідь спланованими та трималися в межах, за які викладачі не виходили. Також на цей час були відсутні лабораторні роботи, тобто студенти не мали можливості втілення теоретичних знань на практиці. Гарвард того періоду можна описати як “університет у складному становищі з невизначеним ставленням до навчання та науково-дослідної роботи, вільно пов’язаний з масою професійних шкіл” [4].

Посівши свій пост, Ч.В. Еліот наголосив, що цей заклад використовує застарілу систему та методи навчання, де все викладання проходить на елементарному рівні, а предмети, які викладаються, нерівноцінні. Наприклад, латині та грецькій мові надавався більший пріоритет, ніж іншим предметам [7]. Гарвард нав’язував встановлені традицією предмети молоді, яка не бажала їх вивчати. З висоти свого досвіду студента, а потім і викладача, Ч.В. Еліот з упевненістю констатував, що університет був позбавлений оригінальності та натхнення. Це яскраво підкреслював класичний на-

вчальний план з установленими для всіх студентів однаковими заняттями. Він придушував дух змагання між студентами, коли конкуренція відіграла би дуже важливу роль у бажанні вивчити той чи інший матеріал. За короткий час Ч.В. Еліот дійшов думки, що нічого творчого або натхненного не вийде із суворого, обов'язкового викладання, та почав втілювати в життя елективну систему занять, яка базувалась на таких постулатах:

1. Свобода вибору занять.
2. Можливість отримати нагороду або відзнаку за свої досягнення з певного предмета або у сфері навчання.
3. Самоорганізація автономної поведінки студентів [6].

Безперечно, це був один з найвпливовіших внесків, який змінив не тільки Гарвард, а й усю систему вищої освіти США.

У 1894 р. Ч.В. Еліот запропонував використовувати заняття за вибором також і у школах. Елітні школи-інтернати, більшість яких була відкрита під час його президентства, та публічні середні школи пристосували свій навчальний план під вимогливі стандарти Гарварду. Він працював над створенням зв'язку шкіл з університетами, тобто створенням наступності в навчанні. Президент виступав за збільшення обсягу знань для учнів середніх шкіл і вважав, що школа повинна бути не трампліном для вступу в університет, а надавати повноцінні знання також і тим учням, для яких вона є останнім щаблем навчання.

Іншими прикладами новаторської діяльності 22-го президента Гарварду є те, що він підвищив вступні вимоги, додав до навчальної програми ряд нових курсів, зробив більш суворими вимоги до здобуття вченого ступеня. У результаті реформ у Гарварді як структурні підрозділи університету були засновані Медична, Юридична школи, школа Бізнесу, школа Мистецтв, а також з'явилися Дендрарій Арнольда та Гарвардський ліс для проведення науково-дослідної роботи.

Звернемо увагу на відмінні організаційно-педагогічні якості цієї непересічної особистості, адже йому вдалося упорядкувати університетський професорсько-викладацький склад школи та факультети і змінити форму подання та перевірки матеріалу з простого переказу вивченого матеріалу на лекції та семіари. Він збудував університетський дух, або корпоративну культуру, яка об'єднала між собою членів корпорації, наглядачів, членів факультетів, випускників і студентів. Завдяки цьому університет дуже розширив свої можливості лабораторіями, бібліотеками, аудиторіями та спортивним обладнанням. Ч.В. Еліот зміг зацікавити впливових меценатів і зробив Гарвард одним з найбагатших приватних університетів у світі.

Висновки. Проведений нами аналіз показав, що становлення Гарварду пройшло тривалий шлях еволюційного розвитку, від його заснування у 1636 р. до духовного, морального та адміністративного занепаду у XVIII – на початку XIX ст. та розквіту в кінці XIX – на початку XX ст.

Нами проаналізовано причини занепаду Гарварду, зокрема:

- надмірна зацикленість на релігійних дисциплінах;

- дотримання класичного навчального плану, який зовсім не враховував інтереси студентів та вже не відповідав вимогам суспільства, що розвивалось;
- відсутність можливості практичних занять;
- відсутність бази для глибокого та вичерпного дослідження з певного наукового напрямку або предмета;
- відсутність достатнього фінансування;
- невідповідність професійних шкіл і факультетів, які входили до складу Гарварду.

Саме над цими недоліками Ч.В. Еліот почав працювати як тільки став до своїх обов'язків президента та досяг найбільших успіхів за всю історію Гарварду. Його головування було вихідною точкою успішного існування цього закладу. Після 40-річного правління Ч.В. Еліота Гарвард беззмінно очолює рейтинги кращих вишів в авторитетних світових виданнях. Цей факт є доказом того, що педагогічні погляди та інноваційна політика Ч.В. Еліота в реформуванні освіти є цінною спадщиною для педагогіки вищої школи.

Ми вважаємо, що проблеми, з якими зіткнувся Гарвард у ті часи, мають явні паралелі із сучасними проблемами вищої освіти України (практика декларації впровадження в систему вищої освіти елективних курсів і традиція їх нехтування, відсутність можливості апробації теоретичних знань на практиці тощо). Тому перевірені часом нововведення Ч.В. Еліота можуть стати надійним підґрунтям для ефективного реформування вищої освіти України.

Список використаної літератури

1. Харц Л. Либеральная традиция в Америке / Л. Харц. – М.: Изд-во МГУ. – 1992. – 220 с.
2. Academic Ranking of World Universities [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.arwu.org/>.
3. Beale David. The rise and fall of Harvard (1636–1805) [Text] / David Beale // Detroit Baptist Seminary Journal. – Fall 1998. – P. 89–101.
4. Cotton E.H. The life of Charles W. Eliot [Text] / E.H. Cotton. – Boston, 1926.
5. Dexter E.G. A history of education in the United States / E.G. Dexter. – N.Y.: Stat Education, 1904. – 271 p.
6. Eliot Charles William. The Elective System [Text] / Charles William Eliot. – 1885. – 16 p.
7. Jordan David Starr. Eliot and the American University [Text] / David Starr Jordan. – 1909. – P. 145–148.
8. Maddocks Melvin. Harvard was once, unimaginably, small and humble [Text] / Melvin Maddocks. – Smithsonian. – Sep. 1986. – Vol. 17 Issue 6. – P. 140.
9. The World University Rankings [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.timeshighereducation.co.uk/world-university-rankings/>.
10. Woodbridge Charles. The New Evangelicalism [Text] / C. Woodbridge. – Bob Jones University Press. – 1969. – 62 p.

Стаття надійшла до редакції 09.08.2013.

Лятуринская С.Э. Сравнительный анализ роли Ч.В. Элиота и его предшественников в управлении образовательными процессами в Гарварде

В статье рассмотрен генезис американского образования на примере становления Гарварда. На основе анализа и обобщения фактов освещен путь развития этого

вуза с момента его создания до упадка и впоследствии возрождения во время правления 22-го президента Ч.В. Элиота. Рассмотрены основные новации, проведенные этой личностью в стенах Гарвардского университета, которые вывели его на принципиально новый уровень развития.

Ключевые слова: Гарвард, американское образование, новации.

Liaturyns'ka S. Comparative analysis of the role by C.W. Eliot and his predecessors in the management of educational processes at Harvard

The aim of the article is to investigate the genesis of American education on the example of Harvard formation. For this purpose author analyzes the history and modernity of this institution from humble college to becoming a number one university in the world. Author singles out the fact that in the early years Harvard gave a classical English education with one distinctive feature – the dominance of Puritan philosophy of the first American colonists. However, this dominance did not last long and changed along with presidents and socio-economic peculiarities of the time.

From the present study, one can find out that Harvard has come a long way of evolution. Author highlights three basic stages of the institution's historical development: foundation (17–18th century), decline (18 early – 19th century) and revival (late 19th – early 20th century).

The following reasons for the decline of Harvard are identified:

- domination of religious subjects;
- classical curriculum that did not take into account the interests of students and did not meet the requirements of society that was developing;
- lack of practical training;
- lack of sufficient funding;
- disorder of professional schools and faculties that were part of Harvard.

According to the author, a key role in the revival of Harvard belongs to the 22 president – Charles William Eliot (academic, professor and innovator). Several facts proving this point of view are presented.

First of all Eliot introduced the elective system that was one of the most influential contributions that changed not only Harvard, but also the entire system of higher education in the U.S.A.

Other examples of innovative activity of the 22 Harvard president was that he made stricter entry requirements and requirements for obtaining degrees, added to the curriculum some new courses. As a result of his reforms Medical University, Law School, School of Business, School of Arts were established at Harvard and Arnold Arboretum and Harvard Forest also appeared to provide students with space for research.

C.W. Eliot organized university teaching staff into schools and faculties and introduced the new forms of teaching as lectures and seminars. Over his 40-year period of presidency, Harvard expanded its resources with laboratories, libraries, auditoriums and sports facilities. He was able to interest the important donors in Harvard and made it one of the wealthiest private universities in the world.

It is proved that the presidency of C.W. Eliot was the starting point of successful existence of this institution. His organizational and pedagogical reforms and innovations brought Harvard to the next level of development that can be traced even today, because this institution heads the top list of the best universities in reputable international journals.

Based on the above analysis the author concludes that C.W. Eliot's pedagogical innovation policy in reforming education is a valuable legacy for pedagogy of higher education and can be used to improve Ukrainian higher education.

Key words: Harvard, American education, innovation.